
BRONNEN

Tussen hamer en sikkel: communistiche archieven in het AMSAB en het CLM

*Rik Hemmerijckx, departement archief
AMSAB*

De archieven van de communistische militanten nemen binnen de collecties van het AMSAB een bijzondere plaats in. Vooral de laatste jaren zijn zij zodanig toegenomen dat zij een essentiële bron geworden zijn voor de studie van de communistische beweging in België. In dit overzicht hier, zijn alleen archieven van KP-militanten opgenomen. Archieven van bevriende organisaties als de Vereniging België-DDR, de Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede, Vrede, of het Vlaamse comité tegen de Berufsverbote, werden buiten beschouwing gelaten, alsook deze van trotskistische militanten of marxistisch-leninistische groepen. Met uitzondering van de archieven van de Procureur des Konings te Brussel (1911-1940) werden alle dossiers met betrekking tot het communisme die in het AMSAB te vinden zijn eveneens onvermeld gelaten.

De communistische archiefproblematiek

Vooraleer dit archievenoverzicht aan te vangen is het nuttig even dieper in te gaan op de archiefproblematiek van de communistische beweging. Het communistische archiefbestand is steeds onderhevig geweest aan een

aantal specifieke factoren. Er zijn vooreerst de externe factoren die op de beweging ingewerkt hebben. De communistische partij was altijd het eerste doelwit van de politionele repressie. Vooral in het interbellum, toen de partij tot tweemaal toe beticht werd van complotvorming is dit het geval geweest. Hoogtepunt van de repressie was de oorlogsperiode van 1941-1944 toen de partij het voorwerp werd van een genadeloze vervolging door de bezetter. Deze repressie was uiteraard niet van aard om veel archieven bij te houden: het bezit van een KP-dokument kon toen arrestatie en een gewisse dood tot gevolg hebben. De Tweede Wereldoorlog kan dan ook beschouwd worden als een grote cesuur in het communistische archievenbestand. Daarnaast mag ook de impact van interne factoren niet onvermeld blijven. Doorheen haar geschiedenis is de KPB verschillende keren geconfronteerd geworden met afscheuringen of dissidenties (trotskisten in 1928, grippisten in 1963-1964). Een niet onaanzienlijk aantal militanten zijn het slachtoffer geworden van interne zuiveringen. Het overgrote deel heeft echter gewoon afgehaakt. Het is moeilijk aan te geven welke invloed er nu precies is uitgegaan van die interne factoren. In sommige gevallen waren zij aanleiding om de archieven zoveel mogelijk te vrijwaren (het archief van Jef Turf is daarvan een voorbeeld), in andere is de periode van communistisch engagement dan weer vrij duister (zie bv. het archief van Bert Van Hoorick⁽¹⁾). Voor de historicus zijn deze militanten met hun dikwijls onverwerkte verleden een bijzonder probleem. Zij zijn dikwijls in de vergetelheid geraakt of soms nog zeer achterdochtig om hun archieven ter inzage te geven, laat staan om deze aan een archiefinstelling over te dragen. Het vasthouden aan bepaalde partijgeheimen of de vrees dat deze archieven zouden gebruikt

worden in één of andere polemiek liggen dikwijls aan de basis van deze terughoudendheid. Met het uiteenvallen van het Oostblok en de verdwijning van de Sovjet-Unie heeft er zich ontgensprekelijk een mentaliteitsverandering voorgedaan - dit archievenoverzicht is daarvan reeds de weerslag. Men kan er dan ook van uitgaan dat het openstellen van deze nieuwe archiefbronnen een stimulans zal zijn voor het onderzoek naar de communistische beweging.

Interbellum en oorlog

De KP-archieven in het AMSAB vormen een bont geheel dat nagenoeg de hele geschiedenis van de Belgische KP omvat, van bij haar oprichting in 1921 tot de jaren '90. Voor de ontstaansperiode van de KPB is er vooreerst het indrukwekkende onderzoeksdossier opgesteld naar aanleiding van het zogenaamde "complot des communistes" uit 1923-1924, bewaard in de archieven van de **Procureur des Konings** in het Speciaal Staatsarchief te Moskou en dat door het AMSAB gemicrofilmd werd. Dit dossier bevat heel wat kopieën van interne briefwisseling en van verslagen van vergaderingen uit de jaren 1921-1923. Het spreekt vanzelf dat dit onontgonnen archief een nieuw licht zal werpen op de ontstaansgeschiedenis van de KPB. Voor die eerste jaren is er ook een deel van het archief van **Franz Morriëns**. Morriëns (1901-1945) wás één van de leidende figuren van de Antwerpse KP. Tijdens de Tweede Wereldoorlog stond hij in het verzet en hij kwam om het leven in een Duits concentratiekamp. In het AMSAB zijn enkel zijn dossiers als propagandaverantwoordelijke uit de jaren 1922-1925 bewaard.

Voor de jaren '30 is er het archief van **Geor-**

ges Cordier. Cordier (1901-1941) was een mijnwerker die vanaf 1927 de leiding had van de KP in de Borinage. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in de mijnwerkersstaking van 1932. Vanaf 1936 was hij volksvertegenwoordiger en in 1938 werd hij verkozen tot gemeenteraadslid van Boussu. Vanaf 1940 ging hij in de illegaliteit en kort na zijn arrestatie in december 1941 werd hij om het leven gebracht. Het archief van Georges Cordier geeft een beeld van de KP-werking in de Borinage uit de jaren 1931-1933. Het bevat een schat aan documenten over de mijnwerkersstaking van 1932. Naast briefwisseling met de nationale partij-instanties bevat het heel wat pamfletten, documenten en een zeldzame collectie specimina van de Centrale Révolutionnaire des Mineurs (CRM) en de Opposition Syndicale Révolutionnaire (OSR). Vermelden we ook de unieke affichocollectie in dit archief. Van **Jef Van Extergem**⁽²⁾ (1898-1945) bestaat er in het AMSAB geen echt archief, maar als gevolg van het jarenlange opzoekingswerk van Jaak Withages heeft het CLM nu een omvangrijke collectie documenten met betrekking tot deze spilfiguur van het Vlaamse communisme van vóór 1940. Van Extergem heeft zich lange tijd opgehouden in de schemerzone tussen Vlaamse en communistische beweging. Hij werd pas lid van de KPB na 1928 en werd in 1937 secretaris van de Vlaamse Communistische Partij. Hij kwam om het leven in een concentratiekamp in Duitsland. Wat de verzetsperiode van de KPB betreft is het materiaal veel disparater. Het AMSAB bezit een vrij volledige collectie van de illegale *Rode Vaan* en enkele specimina van sluikbladen (*Clarté, De Eenheid, Le Drapeau rouge, Tijl Uilenspiegel, La Voix Boraine, De Waarheid* enz.). Voorts bevatten de papieren van **Roger Hantson** een dossier over het communistische verzet in Aalst en Oudenaarde.

Syndicale werking

Vanaf de bevrijdingsperiode is er veel meer materiaal. In die periode kende de partij een toeloop van nieuwe leden en wist zij ook een aantal massaorganisaties uit de grond te stampen, zoals bijvoorbeeld de beweging der Eenheidsvakbonden (EV). Via **Gust Leclercq**, (1911-) de naoorlogse verantwoordelijke van de Gentse EV, ontving het AMSAB een zeldzame collectie bladen van de Eenheidsvakbonden (*Unité Syndicale, Syndicale Eenheid, Le Mineur, Posteenheid,...*). De papieren van **René Verdoodt** (1919) uit Aalst geven een inzicht in de werking van de EV van Leer en Vellen en van de Intersyndicale der EV van Aalst (1945-1949). Het archief van **Jules Black** uit Brussel belicht de moeilijke positie waarin de communistische ABVV-syndicalisten waren terechtgekomen tijdens de Koude Oorlog. Als vertegenwoordiger van de EV maakte Black (1906) deel uit van het nationale CMB-bestuur. Hij raakte er geïsoleerd wegens zijn afwijkende politieke opvattingen en tegelijk leefde hij in onmin met de KP-leiding. Na een aanslepend conflict verliet hij de partij omstreeks 1954. Het archief van Jules Black bevat verslagen, een aantal nota's, alsook wat briefwisseling met partijleider Edgard Lalmand uit de jaren 1946-1950.

Louis Roth (1923) was werkzaam bij de NMBS te Antwerpen. Hij sloot zich aan bij de KPB in 1945 en werd ook actief bij de spoorvakbond van de ACOD. Wanneer het ABVV zich in 1949 afscheurde van het Wereldvakverbond (WVV) zocht Roth aansluiting bij de door de KPB geleide groep 'Werkerseenheid' die de banden met het WVV wou behouden. Vanaf de jaren '50 maakte hij deel uit van het Antwerpse regionale ACOD-bestuur. In het archief van Louis Roth (beschikbaar in CLM) zit heel wat ma-

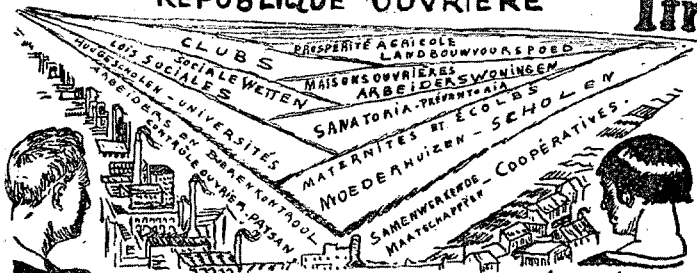
teriaal over 'Werkerseenheid', contacten met het WVV en de Antwerpse ACOD.

Een aantal KP-militanten slaagden erin om vanuit de bedrijven een basis uit te bouwen. **Bert Blansaer** (1928) was in de werkhuisen Carels-SEM - later overgenomen door ACEC - de drijvende kracht achter een jarenlange partijwerking. Hij bracht het tot hoofddelegee in 1970 en in die periode maakte hij ook deel uit van het Centraal Comité. Zijn archief bevat onder meer een collectie van *De Stalen Pijl* (1949-1963), het blad van de KP-cel in ACEC. Daarnaast zijn er ook dossiers over de syndicale werking en diverse sociale conflicten binnen ACEC. Het archief van Blansaer kan aangevuld worden met het archief van de CMB-delegatie van ACEC-Gent. **Jef Turf** (1932) was niet direct betrokken bij de KP-werking in de bedrijven, maar als leider van de Gentse KP had hij wel een bijzondere belangstelling voor de arbeidersstrijd in de fabrieken. Naast een nagenoeg volledige collectie van *De Stalen Pijl* bevat zijn archief verschillende dossiers over belangrijke sociale conflicten: '60-'61, Fabelta (1982), dokwerkersstaking (1973)...

Voor het Antwerpse is er archief bewaard van de KP-werking onder de diamantbewerkers en de scheepsherstellers.

Charles Van der Vinck (1929) was ambtenaar op het ministerie van Financiën en een actief ACOD-militant. In 1982 werd hij verkozen tot secretaris van het ACOD-gewest Antwerpen maar als KP-lid was hij verantwoordelijke voor de werking onder de diamantbewerkers. Vanaf 1962 was hij de uitgever van het blad *De Schijf*. Naast een aantal dossiers over syndicale en sociale kwesties bij de Antwerpse diamantbewerkers (1949-1981) kan er in zijn archief dat in het CLM bewaard wordt ook een collectie van *De Schijf* (1964-1971) geraadpleegd worden.

ENVOYEZ UN OU UNE DE VOS CAMARADES VOIR EN **Russie**
 CE QUI S'Y PASSE ET ILS REVIENDRONT VOUS DIRE CE QUE C'EST QU'UNE
RÉPUBLIQUE OUVRIÈRE 1fr

ZENDT EEN UWER KAMERADEN NAAR **Rusland**

ZIEN WAT ER OMGAAT EN ZY ZULLEN BIJ HUNNEN TERUGKEERU ZEG:

1fr ZIEN WAT EENE ARBEIDERSREPUBLICK IS.

*Propagandakaartje uit
 het archief van Georges
 Cordier*

De KP-werking onder de scheepsherstellers draaide vooral rond de figuur van **Jaak Withages**. Withages (1920-1992) was een metaalarbeider uit Hoboken die zich in 1942 had aangesloten bij de KPB. Vanaf 1950 werd hij opgenomen in het partij kader als bestendige en bracht het later tot politiek secretaris van de Antwerpse partijafdeling en lid van het nationaal secretariaat. Naast een verzameling van het blad *De Shopman* (1947-1979) bevat zijn archief talloze dossiers over de arbeidersstrijd in het scheepsherstellingsbedrijf, alsook over de afbouw van de sector in de jaren '80 (eveneens consulteerbaar in het CLM).

Lokale partijwerking

De KPB ontwikkelde daarnaast ook een vrij intensieve lokale partijwerking. Wat de regio Aalst betreft moet er verwezen worden naar het archief van de reeds genoemde **René Verdoodt**. Vanaf de jaren '50 was hij samen met Jozef Robbrecht de drijvende kracht achter de partijafdeling van Hofstade, een landelijke gemeente in de buurt van Aalst. Zijn archief bevat een aantal dossiers over de KP-werking van Hofstade (1957-1964), als-

ook een aantal verkiezingsdossiers van de Aalsterse partijafdeling (1957-1964). **Roger Hantson** (1908) was vanaf 1945 secretaris van de partijafdeling van Ronse en bestendige van de mutualiteit 'De Eenheid'. Zijn archief bestaat voornamelijk uit verkiezingsdossiers van de KP-afdelingen van Ronse, Oudenaarde en Edelare uit de jaren 1946-1976. Voor de regio Dendermonde is er het archief van **Roger Caudron** (1927-1994). Caudron was een spoorwegaarbeider die een leidende rol had in de Dendermondse partijafdeling vanaf eind jaren '50. Zijn archief geeft een indringende kijk op de werking van de KP-afdeling Dendermonde (1977-1990) en van de KP-federatie Denderstreek (1976-1991). Ook over de werking van de plaatselijke afdeling van het Masereelfonds (1976-1985) is er heel wat informatie. Het archief van Jef Turf bevat een aantal dossiers over de werking van de Gentse KP-federatie uit de jaren '50. Voor het Antwerpse zijn er verschillende archieven. **Charles Van der Vinck** was niet alleen een actief syndicalist, hij was ook secretaris van de partijafdeling van Borgerhout. Zijn archief bevat uitgebreide dossiers over de werking van de KP-afdeling Borgerhout (1956-1979) en van de KP-federatie Antwerpen. **Louis Roth**

was de man van Het Kiel. Zijn succesvolle partijwerking was de springplank naar zijn electoraal succes. Bij de verkiezingen van 1961 werd hij verkozen tot provincieraadslid en van 1964 tot 1976 maakte hij deel uit van de Antwerpse gemeenteraad. Zijn uitgebreid archief geeft een beeld van de partijwerking in de Antwerpse KP-federatie (1951-1988), en bevat heel wat verkiezingsmateriaal (1953-1984). Het werk van Roth in de provincie- en de gemeenteraad komt er sterk tot uiting. Verder zijn er dossiers over de havenproblematiek, alsook over enkele milieuacties in het Antwerpse tijdens de jaren '70. Ook in het archief van **Jaak Withages** zijn talrijke dossiers over de werking van de Antwerpse KP-federatie tijdens de naoorlogse periode.

Voor de Brusselse regio is er het archief van **Andrée Thonnart** (1910). Zij is vooral bekend door haar syndicale activiteiten - van 1961 tot 1971 was zij nationale secretaris van ACOD-onderwijs - maar op lokaal vlak was zij actief in de Anderlechtse KP-afdeling. In haar archief bevinden zich stukken over het Rassemblement Anderlechtois pour la Paix en de Union Démocratique Progressiste (UDP), een pluralistische kiesalliantie uit de jaren '70. **Sam Herssens**⁽³⁾ (1905-1972) was een vooraanstaand leider van de KPB. Hij was redacteur van *Le Drapeau rouge*, hoofd van de centrale partijschool, Brussels volksvertegenwoordiger (1946-1951), lid van het Politiek Bureau en secretaris van de Brabantse KP-federatie. Na het congres van Vilvoorde in 1954 werd hij opzijgezet en tien jaar later sloot hij zich aan bij de grippisten. In zijn archief zijn een aantal stukken van hem als hoofd van de partijschool en als secretaris van de Brabantse federatie. Zijn artikels in *Le Drapeau rouge* (1956-1963) en in *La Voix du Peuple* (1964-1965) zijn eveneens bewaard.

Leo Michielsens (1911-1997) neemt binnen

dit overzicht een aparte plaats in. Als historicus en marxistisch denker had hij zo'n beetje de rol van intellectueel boegbeeld. Hij trad toe tot de KPB in 1940, was actief in het verzet en werd gedeporteerd naar Buchenwald. Na de oorlog hield hij zich onder meer bezig met de centrale partijschool, was lid van het Centraal Comité (1954-1958) en vanaf 1968 wijdde hij zich hoofdzakelijk aan zijn professoraat aan de VUB. Hij schreef een aantal boeken waarvan zijn *Geschiedenis van de Europese Arbeidersbeweging* het bekendste is. Het archief van Leo Michielsens omvat een verzameling van zijn artikels en brochures en geeft een goed beeld van de evolutie van zijn denken van 1946 tot vandaag.

De verloren generatie

In de loop van de jaren '60-'70, als gevolg van de radicalisering aan de universiteiten en de heropleving van het marxisme, wist ook de KPB een aantal jongere partijleden aan te trekken. Deze kenmerkten zich door hun minder dogmatische opstelling en hun kritische ingesteldheid. Voor de meesten van hen was hun lidmaatschap dan ook maar van tijdelijke aard. **Chantal De Smet** (1945) werd van huis uit lid van de KPB en studeerde geschiedenis en kunstgeschiedenis aan de Gentse universiteit tijdens de woelige jaren '60. Naast verschillende dossiers over het studentenprotest kunnen in haar archief ook stukken geraadpleegd worden over de werking van de Vrouwencommissie van de KPB en over de lokale en nationale partijwerking (1967-1983). **Koen Calliauw** (1942) kwam tot de KPB via het Vietnamprotest. Hij werd actief bij de Antwerpse Jongkommunisten en bracht het tot hoofdredacteur van *De Rode Vaan*. In 1977 was de verbanning van zanger

Wolf Biermann uit de DDR de aanleiding voor Calliauw om met de partij te breken. Naast stukken over de provobeweging en het Vietnamprotest bevat zijn archief een aantal documenten over de Jongkommunisten en over het conflict tussen Calliauw en de partijleiding. Het archief van de **Vlaamse Kommunistische Studenten (VKS)**, met onder meer verslagen en specimina, geeft een beeld van de KP-werking onder de Gentse universiteitsstudenten tijdens de jaren 1978-1980. **Luc Carnier** (1953) werd in 1978 lid van de Jongkommunisten en was vooral actief in de KP-afdeling van Gentbrugge. In 1983 maakte hij de overstap naar de groene partij Agalev. In zijn archief bevinden zich een aantal documenten over de werking van de partijafdeling van Gentbrugge, de Jongkommunisten en een aantal lokale actiegroepen (initiatiefgroep EGW...).

Het **Pioniersverbond van België** was de jeugdorganisatie van de KPB. Door het slinkende ledental onderging de rode scoutswerking in de loop van de jaren '80 een totale transformatie. Het Pioniersverbond maakte plaats voor **Sloeber & Co** maar deze reorganisatie kon de teloorgang niet tegengaan: in 1987 werd Sloeber & Co opgedoekt. Het archief van het Pioniersverbond beslaat de laatste vijftien jaar van zijn werking (1971-1987) en omvat ook de periode van Sloeber & Co. Het betreft hier voornamelijk een administratief archief met jaarverslagen, financiële rapporten en een collectie van *Info-Pio* en *Sloebergazet*.

Nationale bestuursorganen

De basiswerking werd bij de KPB zeer hoog ingeschat, maar de politieke lijn werd uiteraard bepaald binnen de **nationale bestuurs-**

organen van de partij. In hiërarchische volgorde zijn dit de congressen, het Centraal Comité, het Politiek Bureau en het Nationaal Secretariaat. De archieven van **René Verdoodt** en Charles Van der Vinck bevatten wel enkele interessante dossiers, maar de belangrijkste archieven in dit verband zijn toch deze van **Louis Roth**, **Jaak Withages** en vooral **Jef Turf**. Het archief van Louis Roth bevat een uitgebreide documentatie over de werking van het Centraal Comité (1954-1984) en het Politiek Bureau (1954-1984) en heel wat informatie over de verschillende commissies van het Centraal Comité. De partijcongressen kunnen gevolgd worden van 1950 tot 1982. Het archief van Jaak Withages vult dat van Louis Roth verder aan. Vermelden we hier toch de documentatiemappen over de opeenvolgende partijcongressen van 1946 tot 1986.

Jef Turf was één van de boegbeelden van de KPB in Vlaanderen. Hij was politiek secretaris van de KP-federatie Gent-Eeklo, politiek directeur van *De Rode Vaan* en voorzitter van de Vlaamse Gewestraad van de KPB. In de jaren '70 wierp hij zich op als de grote pleitbezorger van het eurocommunisme. Zijn consequente vernieuwingspoging bracht hem uiteindelijk in conflict met de overige partijleiders. Turf verliet de partij in 1988. Zijn archief is ongemeen rijk. Het bevat talloze dossiers over de werking van de nationale en Vlaamse bestuursinstanties van *De Rode Vaan*, het Masereelfonds, IMAVO enz.

Een uitgebreide bespreking komt in één van de volgende nummers van *Brood & Rozen*, als het archief van Jef Turf volledig geïnventariseerd is.

(1) zie ook *Brood & Rozen* (1997) 2, p. 35-37.

(2) zie ook *Brood & Rozen* (1997) 1, p. 88.

(3) zie ook *Brood & Rozen* (1996) 1, p. 41.